

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

Потреби сімей осіб, зниклих
безвісти за особливих обставин:
результати дослідження

“

*Безвісти зниклі — не знають забути,
сусільству потрібно більше голуватися
до цієї проблеми*

Над звітом працювали

Авторка:

Олена Манондіз, психологиня, голова правління ГО «Українська асоціація реляційного психоаналізу та психотерапії», авторка дослідження.

Експертна підтримка та рецензування:

Ганна Мокроусова, керівниця та психологиня ГО «Блакитний Птах».

Дослідження реалізоване в межах проєктної діяльності БО БФ Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ».

Зміст

Вступ	5
Термінологія.....	6
Про дослідження	7
Методологія дослідження.....	8
Соціально-демографічна характеристика.....	9
Етичні засади дослідження.....	10
Обмеження дослідження.....	11
Психологічний стан.....	12
Основні труднощі.....	13
Невизначена втрата.....	14
Вторинна травматизація.....	15
Потреби сімей.....	16
Що допомагає родинам.....	18
Рекомендації.....	19
Заклучна частина.....	21

Вступ

Повномасштабна війна в Україні призвела до того, що тисячі¹ родин живуть у стані тривалої невизначеності, не знаючи долі своїх близьких. Цей досвід відрізняється від переживання смерті чи інших форм втрати. Він поєднує надію, страх, виснаження та постійне очікування відповідей.

Саме тому виникла потреба краще зрозуміти, перед якими труднощами щодня постають сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, які потреби залишаються незадоволеними та якою вони бачать ефективну систему підтримки.

Це дослідження покликане не лише представити статистичні дані, а й дати можливість почути голоси самих родин.

Тому до опитування були додані відкриті питання, які дають можливість краще зрозуміти досвід родин та створити сталу підтримку :

«Найважче — не знати»

«Життя ніби поставили на паузу»

«Ми не перестали жити, але й жити по-справжньому поки не можемо»

Ці висловлювання показово ілюструють емоційний досвід частини учасників дослідження.

5 ¹В Україні понад 90 тисяч людей офіційно вважаються зниклими безвісти за особливих обставин. Про це в інтерв'ю Укрінформу повідомив Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин Артур Добросердов (за інформацією МВС України).

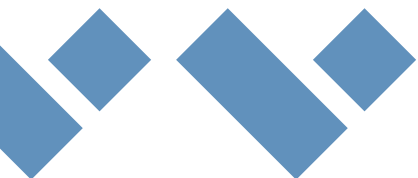
Термінологія

Зниклі безвісти за особливих обставин – це юридичний статус, який присвоюється людині, якщо вона зникла під час воєнних дій, збройних конфліктів, тимчасової окупації або надзвичайних ситуацій. Такий статус отримують військово-службовці та цивільні, зв'язок з якими втрачено через екстремальні події, а їхнє місцеперебування залишається невідомим.

Невизначена втрата (ambiguous loss) — це психологічний стан, який виникає коли немає відповідності між психічною та фізичною присутністю: коли ви не знаєте, чи зникла людина, чи повернеться, або коли фізично вона поруч, але психологічно втрачена.

Невизначена втрата не має чіткої межі, яка дозволяє розпочати або завершити процес горювання. Саме тому сім'ї можуть одночасно переживати надію, страх, провину, безсилля та очікування протягом тривалого часу.

Ця концепція була розроблена американською дослідницею **Pauline Boss** і сьогодні є одним із ключових підходів до розуміння психологічного досвіду сімей осіб, зниклих безвісти.

Про дослідження

Опитувальник для сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин був створений з метою краще зрозуміти актуальні потреби та виклики, з якими стикаються родини, щоб сприяти розвитку більш чутливих, доступних та ефективних сервісів підтримки.

Опитування проводилося на волонтерських засадах. Його створення, збір та первинний аналіз даних стали можливими завдяки професійній співпраці фахівців, об'єднаних спільною метою покращення системи підтримки сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

У дослідженні взяли участь **254 члени сімей** осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Методологія дослідження

Дослідження проводилося методом **анонімного онлайн-опитування**.

Опитувальник складався із **23 запитань**, що поєднували закриті та відкриті формати відповідей.

Закриті запитання дозволили оцінити поширеність окремих потреб, труднощів та досвіду респондентів, тоді як **відкриті питання** надали можливість учасникам описати власний досвід, переживання та бачення необхідної підтримки.

Аналіз дослідження поєднує кількісний та якісний підходи:

- описову статистику щодо відповідей респондентів;
- тематичний аналіз відкритих відповідей;
- аналіз окремих статистичних взаємозв'язків між показниками.

Соціально-демографічна характеристика вибірки

Опитувальник також містив соціально-демографічний блок, що дозволив описати склад вибірки.

Було зібрано інформацію щодо: віку респондентів, регіону проживання, ступеня спорідненості із зниклою безвісти особою, сімейного статусу, наявності дітей, тривалості перебування близької людини у статусі зниклої безвісти.

У дослідженні взяли участь члени сімей з **різних регіонів України**.

Більшість респондентів становили **дружини або чоловіки** осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (59,8%). Також у дослідженні взяли участь батьки (17,7%), брати та сестри (13,8%), діти та інші близькі родичі.

Понад 74% учасників перебувають у ситуації невизначеності **більше одного року**.

Отримані результати узгоджуються з концепцією невизначеної втрати (ambiguous loss), яка описує тривале перебування людини в умовах психологічної невизначеності.

Етичні засади дослідження

Участь в опитуванні була **добровільною**.

Перед початком заповнення анкети респонденти були **проінформовані про мету дослідження** та використання отриманих результатів виключно в узагальненому вигляді.

Опитування було **анонімним**. Персональні дані, які могли б ідентифікувати учасників, не збиралися.

Усі наведені у звіті цитати були анонімізовані та використовуються виключно як ілюстрація типових переживань і повторюваних тем, виявлених під час аналізу відкритих відповідей.

Під час підготовки звіту дослідники дотримувалися принципів поваги до гідності респондентів, конфіденційності, добровільності участі та етичного представлення отриманих результатів.

Обмеження дослідження

Результати цього дослідження відображають досвід учасників, які добровільно погодилися взяти участь в опитуванні, і **не претендують на репрезентативність щодо всієї популяції** сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин в Україні. **Водночас отримані дані дають змогу окреслити поширені потреби**, труднощі та напрями в досконаленні системи підтримки, а також можуть бути використані як підґрунтя для подальших досліджень і розробки практичних програм допомоги.

Психологічний стан

58,3% респондентів оцінюють свій психологічний стан як важкий або дуже важкий.

Водночас результати дослідження виявили ще одну важливу закономірність. Попри високий рівень емоційного виснаження, лише **40,9% респондентів мали досвід звернення по психологічну допомогу** (31,5% зверталися кілька разів, 9,4% отримували підтримку регулярно).

Майже третина опитаних (28,0%) зазначили, що хотіли б звернутися до психолога, але з різних причин цього не зробили.

Ще **31,1% повідомили, що не зверталися** по психологічну підтримку, оскільки не бачать у цьому потреби або не очікують, що вона буде корисною.

Отримані дані дають підстави припустити існування певних бар'єрів, щодо звернення по психологічну підтримку. Серед яких можуть бути недостатня поінформованість про можливості психологічної підтримки, недовіра до її ефективності, обмежений доступ до фахівців, а також переконання, що психолог не здатний змінити об'єктивну ситуацію невизначеності. Однак дослідження не дозволяє визначити їхню відносну вагу чи причинно-наслідкові зв'язки.

Основні труднощі

Найчастіше респонденти зазначали:

Показово, що емоційне виснаження та інформаційний вакуум зустрічалися практично однаково часто.

Отримані результати можуть свідчити про те, що своєчасне отримання достовірної інформації має не лише адміністративне, а й важливе психологічне значення для членів сімей.

Невизначена втрата

Отримані результати узгоджуються з концепцією невизначеної втрати (ambiguous loss).

На відміну від втрати внаслідок смерті, тут **немає події, яка дозволяє психіці перейти до процесу горювання**. Близька людина може бути живою, але водночас може бути загиблою. Співіснування цих взаємовиключних можливостей створює тривалий стан психологічної невизначеності.

Саме тому **традиційні уявлення** про «стадії горювання» **не завжди можуть бути застосовані** або потребують обережного застосування в роботі з такими сім'ями.

Також варто зазначити, що статистичний аналіз не виявив значущого зв'язку між тривалістю перебування людини у статусі зниклої безвісти та психологічним станом її рідних.

Це дає підстави припустити, що сам по собі **час не зменшує психологічного навантаження**. Водночас це дослідження не оцінювало ефективність окремих психологічних інтервенцій.

З огляду на отримані результати перспективним напрямом подальшого розвитку системи підтримки може бути впровадження програм, спрямованих на **розвиток резильєнтності** та адаптаційних ресурсів родин.

Вторинна травматизація

Однією з тем, що неодноразово звучала у відкритих відповідях, став досвід повторного травмування через взаємодію з оточенням або установами.

Респонденти писали:

«Не говорить мені, що його вже немає, поки цього ніхто не знає»

«Найболючіше — коли люди намагаються переконати мене змиритися»

«Після деяких розмов болить ще більше»

Отримані якісні дані вказують на важливість **підвищення обізнаності щодо феномену невизначеної втрати** серед громад і фахівців першої ланки контакту.

Краще розуміння особливостей досвіду сімей, допоможе не лише зменшити ймовірність їх вторинної травматизації, але також сприятиме зменшенню вигорання фахівців допомагаючих професій.

Потреби сімей

Найчастіше родини говорили про потребу:

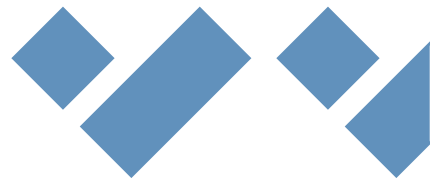

Відчувати розуміння та підтримку з боку громади – ця потреба підтверджується не окремим питанням із множинним вибором, а якісним аналізом відкритих відповідей.

Потреби сімей

Крім того, лише **16,1% респондентів** вважають, що тема сімей зниклих безвісти є достатньо видимою у своїй громаді, що може вказувати на недостатній рівень суспільної обізнаності щодо потреб таких сімей.

Майже 79% респондентів підтримали ідею соціального супроводу сімей. Це може свідчити про запит на більш координовану систему підтримки. Одним із можливих напрямів розвитку такої системи може бути впровадження моделі кейс-менеджменту

Що допомагає родинам

Попри високий рівень виснаження, більшість респондентів називали власні джерела опори.

Найчастіше це були:

Один із респондентів написав:

«Допомагають люди, які не намагаються забрати мій біль, а просто залишаються поруч».

Рекомендації

Наведені нижче рекомендації ґрунтуються на результатах цього дослідження, а також узгоджуються із сучасними підходами до організації психосоціальної підтримки сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Для органів державної влади та місцевого самоврядування

- сприяти розвитку системи кейс-менеджменту;
- підтримувати сталу комунікацію та інформування сімей;
- розглянути можливість спрощення міжвідомчої взаємодії;
- сприяти розвитку доступних та кваліфікованих психологічних сервісів.

Для психологів та фахівців допоміжних професій

- враховувати в роботі особливості феномену невизначеної втрати (ambiguous loss);
- утримуватись від висновків щодо долі близької людини;
- не пришвидшувати процес прийняття;
- приділяти увагу підтримці дітей.

Рекомендації

Для громад

- утримуватись від припущень щодо долі зниклої людини;
- намагатись уникати фраз: «час лікує», «треба відпустити», «треба жити далі»;
- бути готовими вислухати без оцінювання;
- пам'ятати, що підтримка часто починається зі здатності бути поруч.

Заключна частина

Отримані результати свідчать про те, що учасники дослідження повідомляють про широкий спектр психологічних, інформаційних та соціальних потреб.

На завершення, хочемо подякувати тим хто долучається до змін в системі підтримки сімей, осіб зниклих безвісти за особливих обставин. Не зважаючи на випробування в житті людини, суттєвою опорою може стати відчуття, що її досвід не заперечують, не знецінюють і не намагаються зробити простішим, ніж він є насправді.

Авторка висловлює щирю подяку БО БФ Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ» за підтримку реалізації дослідження, Ганні Мокроусовій за експертне рецензування та всім учасникам опитування, які поділилися власним досвідом. **Саме їхні голоси стали основою цього аналітичного звіту.**

БО БФ ЦРР «ЯРМІЗ»

E-mail: info@yarmiz.org.ua

тел.: +380 738 911 450

